

Enkelihenkisyys – vaihtoehto uskonnolle?

Lectio praecursoria Helsingin yliopistossa 18.11.2023

Elisa Mikkola
Helsingin yliopisto

Väitöskirjani aiheena on naisten yhteistoiminnassa tuottama enkelihenkisyys ja naisten uudet toimijapositiot uushenkisyyden kentällä. Enkelit tulivat elämäni syksyllä 2011. Osallistuin tuolloin Terhi Utriaisien metodikurssiin, jonka osana keräsimme *Enkelit Suomessa 2011* -kyselyn irlantilaisen mystikon ja enkelinäkijän Lorna Byrnen tilaisuudessa Messukeskuksessa. Tutkimus taustoitti Utriaisien etnografista tutkimusta enkelikäytännöistä Suomessa. Tein tuosta kyselystä pro gradu -työni *Apu on aina lähellä – Lorna Byrnen tilaisuuteen osallistuneiden enkelinäkemyksistä ja -henkisyydestä*. Työ valmistui 2014.

Tuosta ensimmäisestä kosketuksesta enkelihenkisyyteen on kulunut jo tovi ja voin todeta kuten kuuluisa ajattelija Muumimamma Tove Janssonin teoksessa *Muumipappa ja meri* (1965, 19) ”Joskus tarvitaan aikaa, hän sanoi. – Toisinaan kestää mahdottoman kauan ennen kuin valkenee.” Muumimamma ei ollut kirjoittamassa väitöskirjaa, mutta hänen sanansa sopivat siihenkin: väitöskirjan tekeminen vaatii aikaa ja tuntuu kestävän mahdottoman kauan. Mutta – tämän aikaa vievän prosessin aikana ymmärrykseni enkelihenkisyydestä kiinnostuneista naisista ja uushenkisyydestä muuttui monipuolisemmaksi ja monisävyisemmäksi.

Väitöskirjani tarkastelee naisia tähden eli Lorna Byrnen, tuottajan eli FreeFlowFactoryn ja kulluttajan eli Byrnen tilaisuuksiin osallistujien näkökulmasta. Kysyn, miten he yhdessä rakentavat enkelihenkisyyttä, miten tähden legitimizeettiä luodaan, miten tilaisuudet tuotetaan ja miksi maailman onnellisimman maan naiset kääntyvät enkeleiden puoleen. Analysoin samalla millaista toimijuutta nämä kolme positiota edellyttävät.

Muutama sana tähdestä Lorna Byrnestä, joka yhdistää väitöskirjani eri osat. Byrne syntyi Dublinissa, Irlannissa vuonna 1953. Ylisukupolvinen köyhyys ja henkinen kylmyys varjostivat hänen lapsuuttaan ja nuoruuttaan. Hän kertoo kommunikoineensa enkelien kanssa jo ennen puhumaan oppimista, ja enkelit kertoivat hänelle jo varhain, että hän joskus kirjoittaisi niitä käsittelevän kirjan. Byrne suhtautui asiaan huvittuneesti, sillä dysleksian takia kirjoittaminen oli hänelle vaikeaa. Hän aloitti kirjan kirjoittamisen ystäviensä avulla vuonna 2003. Vuonna 2008 kirja *Angels in my Hair* julkaistiin Englannissa ja Irlannissa, joissa se sai erittäin hyvän vastaanoton. Otava julkaisi kirjan *Enkeleitä hiuksissani* vuonna 2009. Nyt Byrnen kirjoja on julkaistu suomeksi jo kuusi. Byrne on vierailut Suomessa viisi kertaa ja pitänyt yhdeksän tilaisuutta.

Työni liittyy uskontososiologiseen keskusteluun eletystä, arjen uskonnosta, johon liittyvät henkisyyden monimuotoistuminen ja uudet ilmenemismuodot niin uskonnon kuin vaihtoehtoisen

henkisyiden kentillä. Enkelihenkisyys on naisten aluetta ja kansanuskon tavoin se on käytännöllistä, ei opillista. Siinä nousee tärkeäksi kokemus, ei niinkään uskonnon institutionaaliset muodot tai sisällöt. Enkelihahmo ankkuroituu traditioon, mutta se on muuntautumiskykyinen ja taipuisa, alati myönteinen hahmo, joka sopii nykyajan henkisyteen.

Kirkon tutkimuskeskuksen tekemä *Gallup Ecclesiastica* –kysely evankelis-luterilaisen kirkon nelivuotiskertomusta varten kertoo meille, että vuonna 2019 kyselyyn vastanneista 43 % uskoo enkeleihin, 30 % Saatanan olemassaoloon ja 25 % kristinuskon opettamaan Jumalaan. Verrattuna aikaisempien vuosien kyselyihin, niin enkeleillä menee hyvin, sillä ne ovat menettäneet vähiten uskottavuuttaan verrattuna edellisiin kyselyihin. On kiinnostavaa nähdä, mitä tulossa oleva vuoden 2023 kysely kertoo näiden uskomusten muutoksesta.

Väitöskirjassani en keskustelee siitä, ovatko enkelit todellisia. Tutkijana en myöskään arvioi sitä mikä on oikeaa tietoa, mitä ja miten asioista voidaan tietää. Tutkin ihmisten kertomuksia enkeleistä enkä arvioi kerrottujen tapahtumien totuusarvoa. Näkymättömästä todellisuudesta kerrotut tarinat ja tapahtumat tuottavat aineistoa, jota voidaan tieteellisessä tutkimuksessa hyödyntää.

Eletty uskonto tai eletty henkisyys näyttäytyvät ensisijaisesti arjen käytännöissä, joten ranskalaisen sosiologin Pierre Bourdieun käytännön teoria antaa siihen teoreettista kehystä. Teoriasaan Bourdieu yhdistää rakenteen ja yksilön. Uskontoon liittyvät kulttuuriset käytännöt tuovat esille, uusintavat tai muokkaavat yhteiskunnan rakenteita. Bourdieun keskeiset käsitteet, kenttä, pääoma, habitus ja doksa, sopivat kuvaamaan enkeli-ilmion organisoitumista, johon kuuluvat niin enkelinaisten brändin kehittyminen kuin kirjat, nettisivut, blogit, lehtiartikkelit ja puhetilaisuudet.

Väitöskirjani koostuu viidestä artikkelista ja yhteenveto-osuudesta. Artikkelit hyödyntävät yhteistä aineistoa: *Enkelit Suomessa* -kyselyjä vuosilta 2011 ja 2015, tilaisuuksien tuottajien haastatteluja sekä etnografista aineistoa, jota keräsin Byrnen tilaisuuksissa. Ensimmäisessä vaiheessa olin tilaisuuksissa kuuntelija, sitten siirryin tilaisuuksien vapaaehtoiseksi ja lopulta osallistuin Byrnen retriittiin ja samalla tutkimusotteeni laajeni etnografiasta autoetnografiaan.

Seuraavassa siirryn käsittelemään tutkimukseni tuloksia eri positioiden kautta. Lorna Byrneä käsittelevä artikkeli (*Lorna Byrne – tämän ajan naimystikon kulttuurisen pääoman muotoutuminen ja legitimaatio*, 2020) kertoo siitä, miten uskonnon kentästä poikkeavalla tavalla Byrnen auktoriteetti syntyy yhteisesti jaettuna lumon kokemuksena, yhteisöllisyytenä ja sosiaalisen pääoman jakamisena yhdessä tilaisuuksien osallistujien kanssa. Byrnen eri tavoin välittämä enkeliyden tuntu on myönteistä, ja se antaa kokemuksen enkelien antamasta avusta, turvasta ja ystävyydestä. Byrnelle enkelit, hänen pelastushyödykkeensä, ovat lohduttajia ja ystäviä, jotka loputtoman myönteisinä hahmoina auttavat arjen ongelmissa.

FreeFlowFactorya käsittelevä artikkeli (*Uushenkisen tilaisuuden mahdollistajat – FreeFlowFactory osana lumon ketjua*, 2022) tarkastelee uushenkisen kentän tilaisuuksien tuottajaa. FreeFlowFactory on elämystalouden kentän henkinen yrittäjä. Tilaisuuksien tuottaminen edellyttää usean eri alueen osaamista ja monenlaista yhteistyötä, jotta tilaisuuksien käytännön järjestelyt toimivat ongelmitta ja tilaisuudet säilyttävät kiinnostavuutensa osallistujien silmissä. FreeFlowFactory on osa lumon ketjua, joka pyrkii varmistamaan tilaisuuksissa yhdessä tuotettavan ja jaettavan lumon kokemisen.

Kolmas artikkeli (*Enkelit tuovat apua ja lumoa arkeen: Kyselytutkimus Lorna Byrnen Suomen tilaisuuksiin osallistuneille*, 2019) osoittaa, että Byrnen tilaisuuksiin osallistuvat ovat suurelta osin hyvin koulutettuja, keski-ikäisiä naisia, jotka etsivät arkeensa lumoa ja helpotusta. Enkelit antavat heille apua, lohtua ja tukea. He käyttävät valikoidusti erilaisia uushenkisiä palveluja. He etsivät ja saavat henkisistä palveluista apua, lohtua ja tietoa sekä itsensä kehittämistä, hyvinvointia ja tasapainoa.

Toinen naisia käsittelevä artikkeli (*Angel Spirituality in the World's Happiest Country: The Attraction of Lorna Byrne among Finnish Women*, 2020) tarkastelee kysymystä, miksi maailman onnellisimman maan naiset kääntyvät enkeleiden puoleen selvitäkseen arjen haasteista. Tutkimukseni tulokset kertovat, että taloudellinen hyvinvointi ei vähennä tarvetta etsiä merkitystä elämälle. Perinteiset uskonnolliset instituutiot eivät pysty antamaan tukea arjen haasteisiin yhä suuremmalle määrälle naisia, joten osa heistä kääntyy uushenkisyyden ja samalla myös enkeleiden puoleen etsiessään apua ja tukea arkeensa.

Viidennessä artikkelissa (*Naiset toimijoina uushenkisyyden kentällä*, 2022) tarkastelen Byrnen Suomen toiminnan kokonaisuutta toimijuuden käsitteen avulla. Tutkimukseni osoittaa, että enkelihenkisyydessä naisten toimijuus saattaa olla näkyvää tai piilossa olevaa, se voi olla säilyttävää tai uutta etsivää, se on naisille mahdollisuus tehdä tai olla tekemättä. Toimijuus voi näyttäytyä yhteytenä ei-inhimilliseen, enkeliin, joka antaa suojelusta ja tukea. Naisten toimijuus saattaa vaikuttaa hyvin arkiselta toiminnalta ja se voi myös jäädä huomaamatta huolimatta siitä, että sen kautta käsitellään tärkeitä kysymyksiä. Toimijuus voi näyttäytyä myös passiivisuutena ja poisjäämisinä. Naisten toimijuus on monipuolista ja usein yhteisöllistä, mikä osaltaan vahvistaa heidän toimijuuttaan.

Tutkimuksessani väitän, että uushenkisyys on – ainakin enkelihenkisyyden osalta - oma kenttänsä, jossa naisille ja heidän monenlaiselle toimijuudelleen on tilaa enemmän kuin uskonnon kentällä. Kentän rakenteistuminen ja legitimizeerointi muokkautuvat institutionaalisesta uskonnosta erottuvalla tavalla, joten kysymykset henkisyyden aitoudesta tai oikeaoppisuudesta ovat turhia. Jokainen voi etsijänä yhdistää erilaisia perinteitä, näkemyksiä ja rituaaleja itselleen sopivalla tavalla. Eletty henkisyyys kuvaa paremmin kuin eletty uskonto uushenkistä kenttää.

Tutkija ja tutkittava tekevät jatkuvasti tietoista tai tiedostamatonta valinnantekoa: yhtäältä tutkittavat siitä, mitä kirjoittavat kyselylomakkeeseen tai mitä kertovat tai jättävät kertomatta tutkijalle satunnaisessa tapaamisessa tai pitemmässä haastattelussa. Ja toisaalta, mitä tutkija tästä kaikesta näkee, miten analysoi ja mitä valitsee kerrottavaksi kuten myös se, mitä ei näe tai ei ymmärrä. Tutkimuksen kuluessa en kokenut olevani ulkopuolinen vallankäyttäjä, vaan kiinnostunut kuuntelija ja keskustelija. Tutkimuksen tulokset syntyivät dialogissa tutkittavien kanssa. Keski-ikäisenä naisena solahdin helposti enkelihenkisyyden kentän tilaisuuksiin, joissa ihmiset olivat valmiita jakamaan kokemuksiaan enkeleistä. Ilman näitä kohtaamisia tutkimukseni olisi huomattavasti niukempi ja mielikuvituksettomampi.

Bourdieu toteaa, että uskontososiologin on päätettävä, haluaako hän ymmärtää uskonnon kentän taisteluja vai osallistua itse niihin, mitä investointeja tekee ja mitkä ovat hänen intressinsä. Bourdieu pohtii uskontososiologisen tutkimuksen mahdollisuutta tieteen pelikentällä. Tutkijan osallisuus voi haitata tieteellistä analyysia, mutta toisaalta se voi antaa myös sellaista tietoa ja ymmärrystä, jota ulkopuolisella ei ole.

Tällä vuosikymmenen kestäneellä tutkimusmatkalla minusta, luokkatutkimukseen erikoistuneesta kvanttisosiologista, tuli enkeleetikko, jonka ymmärrys enkelihenkisyyden merkityksestä naisten arjesta on laajentunut ja syventynyt. Mutta, kuten seuraava lainaus kenttäpäiväkirjasta vuodelta 2020 kertoo, niin pieni sosiologi nostaa sinnikkäästi päätään: ”Rupean sopeutumaan käsitteistöön ja tulkintoihin, ja pystyn puhumaan samalla tavalla kuin muutkin. Miten tämän nostaa seuraavalle abstraktiotasolle? Ja miten tätä sitten voi hyödyntää ja tulkita tavalla, joka kattaa näiden käsitteiden sisällöt ja tunteet. Kaikkeen ei ole sanoja.”

Tutkimukseni osoittaa naisten uusien toimijaposition antavan heille mahdollisuuden arvioida elämäänsä ja toimiaan uudella tavalla, joka sisältää lumoa ja on yhteisöllistä ja voimaannuttavaa. Naiset käyttävät myös valtaa jäädessään pois institutionaalisen uskonnon / kirkon toiminnoista, ja tätä kautta he myös vaikuttavat sen rakenteisiin pitemmällä aikavälillä.

On mielenkiintoista seurata, kuinka kauan enkelihenkisyys Suomessa ja kansainvälisesti kasvaa vai hiipuuko se vai muuttaako se muotoaan. Suomessa on mahdollista myös se, että Suomen evankelis-luterilainen kirkko muuttaa näkemystään uushenkisyyden enkeleistä ja pyrkii kutomaan ne takaisin omaan tarinaansa. Kysehän on lopultakin siitä, kuka saa määrittää keski-ikäisen, hyvin koulutetun naisen henkisyydestä.

Kirjallisuus

Ahearn, Laura M.

2001 Language and Agency. *Annual Review of Anthropology* 30(1): 109–137. doi: [10.1146/annurev.anthro.30.1.109](https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.30.1.109).

Ammerman, Nancy Tatom

2021 *Studying Lived Religion: Contexts and Practices*. New York: New York University Press.

Bourdieu, Pierre

1986 The Forms of Capital. – J. G. Richardson (toim.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, 241–258. New York, NY: Greenwood Press.

1991 Genesis and Structure of Religious Field. *Comparative Social Research* 13: 1–44.

Heelas, Paul & Linda Woodhead

2005 *The Spiritual Revolution: Why Religion is Giving Way to Spirituality*. Malden, MA: Blackwell.

Jansson, Tove

1965 *Muumipappa ja meri*. Porvoo: WSOY.

Ketola, Kimmo

2020 Uskonnolliset identiteetit ja uskomusmaailma moninaistuvat. – Hanna Salomäki, Maarit Hytönen, Kimmo Ketola, Jussi Sohlberg & Veli-Matti Salminen (toim.), *Uskonto arjessa ja juhlassa: Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019*, 67–89. Tampere: Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134.

Teksti perustuu FT Elisa Mikkolan väitöskirjasta *Naisten yhteistoiminnassa tuottama enkelihenkisyys: Naisten uudet toimijapositionit uushenkisyyden kentällä* laadittuun lektioon. Väitöskirjan yhteenveto on ladattavissa <https://helda.helsinki.fi/items/df78b306-a4a0-470f-98a9-09b4d803fdc1>